

PEREKŁADY UKRAЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Cezary Rudziński, *WOŁYŃ: ŁUCK – MAŁY RZYM WSCHODU*

<https://www.globtroter.info/podroze/3910-wolyn-luck-maly-rzym-wschodu>

1. Дудко Мар'яна *Луцьк - "малий Рим" Сходу. Частина 1: до слів "Klasztor Brygidek"*
2. Демчук (Кіріянова) Діана *Луцьк - "малий Рим" Сходу. Частина 2: від слів "Klasztor Brygidek" до слів "Nie ma już Karaimów"*
3. Каленікова Ірина *Луцьк - "малий Рим" Сходу. Частина 3: від слів "Nie ma już Karaimów" до слів "Gościnność porłaca"*

ВОЛИНЬ: ЛУЦЬК– «МАЛИЙ РИМ СХОДУ»

Найбільше і водночас головне місто Волині в минулому називалося «Малим Римом Сходу». У ньому було багато храмів та інших сакральних будівель, які належали до кількох релігій і конфесій. Деякі з них не існують, збереглися лише їхні фрагменти.

На місці деяких зведено ще більші, а розповідь про кожного з них – це цікава історія, інформація про яку розміщена на спеціальних таблицях поруч.

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ ТА ВІДОМІ ІКОНИ

При написанні цієї розповіді я використав їх, а також інші польські та українські джерела та власні спостереження, зроблені під час їхнього відвідування. Додам, що покровителем міста є св. Миколай, єпископ Міри в Малій Азії, іменований в православ'ї Чудотворцем.

Місто пишається тим, щосеред кількох сотень ікон має дві особливі. Одна з найстаріших в Україні – візантійська, з XI-XII ст., ікона Холмської Богоматері, оригінал якої знаходиться в місцевому Музеї ікон. І виявлена лише в середині 50-х років XX ст. у Покровській церкві, також візантійській, з XII-XIV ст., ікона Волинської Божої Матері. Її оригінал відправили до Державного музею українського мистецтва в Києві, а точні копії – до кількох церков.

Перша і найстаріша церква Яна Євангеліста (Іоанна Богослова) була ще до поділу християнства на західне та східне, збудована у XII столітті в тодішньому Лучеську, як раніше називали Луцьк. Збудував її князь Ярослав Ізяславович як перший кам'яно-мурований храм на Волині.

Святиня возносилася посеред великого подвір'я Верхнього замку і була головним храмом замку та міста. У ній були поховані руські князі та єпископи. Однак під час монголо-татарської навали церкву знищено, тепер можна оглянути її криті залишки.

СПАДЩИНА ЄЗУЇТІВ

В околицях великого замку, на території великого вигину, що з трьох боків омивається водами Стиру, де зараз історико-культурний заповідник «Старий Луцьк», пізніше були зведені інші церкви та монастирі. Найближче, на вулиці, що веде із заходу до головної замкової вежі, В'їзної, яку називають також Брамою, на початку XVII ст. були побудовані єзуїтський монастир і костел, нині – католицький собор св. Петра і Павла.

Єзуїти розпочали свою діяльність у Луцьку в 1604 році, а через п'ять років отримали землю від короля Сигізмунда III Вази для будівництва монастиря та костелу.

Костел споруджено в 1616-1639 роках у стилі бароко за проектом італійського архітектора Джакомо Бріано.

Але в будівництві співпрацювали близько десяти інших архітекторів. Натомість будівлю монастиря та коледжу спроектував Бенедетто Молл, автор кількох шанованих споруд у Римі. Храм був багато прикрашений настінним розписом та картинами італійських, німецьких та польських живописців.

Після пожежі 1724 року собор було перебудовано. В єзуїтській колегії поводилось навчання, і то на високому рівні, безкоштовно, що приваблювало чоловічу молодь також зі Львова, Острога та Києва.

ТАЄМНЕ ПІДЗЕМЕЛЛЯ І МУЗЕЙ АТЕЇЗМУ

У ньому навчався, зокрема, пізніший примас Польщі Казимеж-Флоріан Чарторийський. Собор має дві, різні між собою, вежі. Перша має форму чотирикутника чотирикутника, а друга восьмикутника. І невідомо чому. «Велика таємниця церкви...», –

читаю у опублікованому тут безкоштовному путівнику по Луцьку, – це його багаторівневе підземелля, досі до кінця недосліджене.

Згідно з повідомленнями, від них аж до замку вів приблизно 100-метровий тунель, але він обвалився і залишився засипаним. Незважаючи на непросту історію та бурхливі часи, у храмі збереглося багато старовинних фресок та латинських написів. У стінних нішах розміщено шість скульптур з XVIII ст., а на головному фасаді ще п'ять.

Вирізняються серед них постаті покровителів храму, розміщені по обидва боки парадного входу. Після розпуску ордену єзуїтів у Польщі та пожежі Луцька у 1781 році собор було перенесено до цього костелу і він ним залишався до кінця Другої світової війни.

У 1980 році комуністична влада заснувала там Музей атеїзму. Католики повернули собі храм у 1992 році, вже в незалежній Україні. Знову ж таки, це кафедральний собор. Перед його фасадом, але на іншому боці вулиці стоїть, збудована в 1724 р., висока, навісна і чотиригранна дзвінниця.

МОНАСТІР СЕСТЕР БРИГІДОК

На південь від замку, трохи вище Стира, знаходиться колишній жіночий монастир сестер Бригідок з 1624 року. Раніше це був палац Радзивіллів, який луцький староста Альбрехт Радзивілл передав монахиням. Він мав оборонний характер, при монастирі діяла школа для шляхтянок-сиріт.

Розширено монастир і збудовано монастирську церкву. Після пожежі 1845 року вони були значно пошкоджені. Після реконструкції та перебудови побудовано другий поверх, монастир перетворено на окружну в'язницю, а костел – у церкву. 23 червня 1941 року тут було скоєно масовий злочин. Наступного дня після нападу Німеччини на СРСР більшовицькі злочинці з НКВС перед втечею розстріляли близько 3 тис. ув'язнених у дворі тюрми. Переважно українців, але також і поляків.

На цьому місці споруджено меморіальний комплекс, а в колишніх приміщеннях тепер знаходиться Замковий чоловічий монастир Святих Архангелів УПЦ. Трохи далі, сто метрів нижче за течією річки на її березі знаходиться ще один монастир – Домініканський. У Луцьку цей орден з'явився найдавніше – вже в XIV столітті.

ДОМІНІКАНЦІ І ДОЧКИ МИЛОСЕРДЯ

За кошти, отримані від Владислава Ягайла та св. Вітольда Литовського, домініканці збудували костел Успіння Діви Марії та перший католицький монастир у місті. Пік його діяльності припав на XVI ст. Тут діяла латинська школа-інтернат, в якій жили і навчалися хлопчики з бідних сімей.

При монастирі був хор і велика бібліотека. У 1737 р. засновано також друкарню, яка видавала книги польською, латинською та іншими мовами. Нині тут розміщується Волинська духовна семінарія УПЦ.

З іншого боку, трохи північніше, за дзвіницею собору і між нею та замком, знаходиться ще один колишній католицький монастир Дочок милосердя (шариток). Існував з XV ст. Його головним об'єктом був подарований ыз цыэю метою палац римокатолицького єпископа Єжи Фальчевського, збудований у 1545 році.

Після пожежі 1781 р. праве крило монастиря було передано під школу. У решті приміщення Дочки милосердя (шаритки) створили притулок для дітей-сиріт. Монастир

припинив своє існування в 1864 році внаслідок царських репресій, спричинених Листопадним повстанням. Нині ця будівля є резиденцією єпископів Луцької єпархії Римо-Католицької Церкви в Україні.

ВЕЛИКА СИНАГОГА

У південному кінці місцевого Старого міста, майже поруч з колишнім домініканським монастирем, є ще одна історична релігійна споруда.

Це Велика синагога 17-го століття, побудована євреями Луцька, які становили значну частину населення, а в 1930-х роках майже половину населення у Луцьку. Вони отримали згоду короля Сигізмунда III Вази за умови, що це також буде оборонна споруда.

До молитовної зали прибудували квадратну п'ятирівневу вежу та дві додаткові будівлі. У синагозі, яка мала окремі кімнати для чоловіків і жінок, також розміщувалася ешива – духовне училище. Вона була відкрита до Другої світової війни.

Під час війни були зруйновані господарські будівлі та дах головного молитовного залу. У різний час у місті діяло від 12 до 50 синагог. У 1981 р. найбільшу синагогу було відремонтовано і перетворено на спорткомплекс «Динамо». Судячи зі стану зовнішніх стін, спорткомплекс не дуже дбає про історичну споруду.

КАРАЇМІВ ВЖЕ НЕМАЄ

У Старому місті, поблизу синагоги, на вулиці Караїмській та її околицях протягом п'яти століть проживали нащадки караїмів: полонені, привезені із Криму о. Вітольдом. Був тут у них і власний молитовний будинок – кенаса.

Після Другої світової війни караїми були змушені виїхати: хто у Польщу, хто в інші країни. У 1972 році було зруйновано їхній храм. На одній із головних вулиць Старого міста (вул. Данила Галицького), розташована найстаріша святиня – церква Покрови Пресвятої Богородиці.

Храм був заснований у XIII столітті о. Вітольдом. Після значних руйнувань внаслідок монголо-татарської навали було здійснено реконструкцію будівлі в стилі бароко. Назва варіювалась від греко-католицького собору до собору єпископів Української православної церкви Московського патріархату, що знаходиться там до сьогодні.

Наймолодшою пам'яткою Старого міста у Луцьку вважається Лютеранська церква, або ж, так званий «Дім Євангелія», побудований у 1906-1907 роках за проектом архітектора Крістіана Бойтельшпаера на місці зруйнованого у 1845 році монастиря Кармелітів. Стиль церкви – неоготичний, вона призначалася для німецьких колоністів на Волині.

БАПТИСТСЬКА ЦЕРКВА Й ЛУЦЬКЕ РЕЛІГІЙНЕ БРАТСТВО

Згодом було добудовано парафіяльний будинок для пастора й школи, де після Другої світової війни та вигнання німців помістили Волинський обласний архів. Нині будинок й школа функціонують, як і раніше, саме там розташований Баптистський храм.

Три наступні сакральні будівлі знаходяться у новій частині міста. Це архітектурний комплекс колишнього Луцького православного братства, яке

проповідувало збереження православної віри та української мови. Таким чином українську культуру було врятовано від окатоличення та полонізації.

Раніше у комплексі знаходились келії для членів братства, а також лікарня, школа, бібліотека й друкарня. З-поміж інших до братства належали визначні діячі історії та культури русинів (як їх називали в Польщі) і українців, таких як Митрополит Київський, а згодом і православний святий, Петро Могила (1597-1647), гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний (1575-1622), а також поет, політичний та громадський діяч Данило Братковський, який народився у 30-тих рр. XVII ст. і був обезголовлений 1702 року на Луцькому ринку. На початку XVIII століття храм і монастир було приєднано до греко-католицького Василіанського ордену.

ПОЛОНЕНІ, ВИКУПЛЕНІ ТРИНІТАРІЯМИ

У 1795 році, після приєднання Волині до Росії внаслідок поділу Польщі, храм та монастир знову повернулися до православ'я. Проте будівлі настільки постраждали під час пожежі 1803 року, що більшу частину довелося знести. Наприкінці XIX століття церкву частково перебудували. У 1957 році комуністи організували у ній планетарій.

У 1990 році Хрестовоздвиженська церква разом із монастирем знову перейшла у керівництво прихожан. Нині там розташований музей Луцького братства, у підвалі якого знаходиться некрополь, де поховані його члени, а біля колишньої межі старої та нової частин міста – Монастир тринітаріїв, ще одна історична сакральна споруда.

У Луцьку тринітарії оселилися у XIX столітті й отримали землю, на якій стояла православна церква святого Михайла (Михайлівська церква); спочатку православна, а пізніше уніатська. Церкву було перебудовано у 1729 році у стилі бароко на костел святого Архангела Михаїла й апостола Павла за проектом архітектора Каспера Бажанки.

Поблизу тринітарії збудували монастир на кошти брацлавського скарбника Павла Майковського. Монастир славився своєю бібліотекою стародавніх книг. Із його створенням пов'язана давня місцева легенда.

ГОСТИННІСЬ ПОВЕРТАЄТЬСЯ СТОРИЦЕЮ

Після прибуття до міста Майковський спочатку постукав до місцевих бернардинців, попросив у них чимось пожитися. Отримав лише шматочок хліба і кухоль пива. Тому дістався до тринітаріїв, які добре його нагодували. Мали на той момент лише малий костелик, тому дав їм 60 тисяч злотих, на той час дуже значну суму, за яку вони і збудували монастир. Його стіни покривали між іншим фрески, намальовані у XVIII ст. Юзефом Прехтлем.

Тринітаріїв особливо цінували за те, що вони займалися викупом полонених з рук мусульман. Мали 19 монастирських осередків, але той, що в Луцьку, став найбільшим і найважливішим. Тринітарії відігравали також значну роль у розвитку освіти на Волині, вкладаючи у це великі кошти.

Після приєднання в 1795 році Волині до Росії монастирський костел зруйнували. Під час наполеонівських воєн, у 1812 році, у монастирі знаходився військовий госпіталь. Пізніше розмістили в ньому районний суд. Нині в цих будинках знаходиться військовий госпіталь.

Другий з найважливіших в сучасності православних храмів в місті розташований в його центрі, біля Театрального майдану. Це кафедральний собор з багатим минулим. У

XIII ст. це місце було приміським пагорбом. У XVI ст. стояв на ньому дерев'яний костелик св. Хреста, який був значно пошкоджений під час козацько-польських воєн.

ЗБУДУВАЛИ БЕРНАРДИНИ, МОЛЯТЬСЯ ПРАВОСЛАВНІ

У 1643 році волинська шляхтянка Агнешка Станішевська подарувала орденіві бернардинців місцеву землю, щоб вони могли побудувати костел і монастир. Збудовано гарний бароковий комплекс за проектом архітектора П. Пшицького. Зруйнувала його частково пожежа в 1850 році. Настільки, що не можна було у ньому відправляти службу.

Через три роки бернардинці закінчили діяльність у Луцьку. Після відбудови колишнього монастиря, спочатку, з 1867 року у ньому діяла міська рада, потім тут були резиденція православного єпископа, арсенал і зрештою повітова в'язниця.

Однак незабаром її перенесли до колишнього монастиря Бригідок, а в будинку організовано чоловічу прогімназію.

Костел аж до 1864 року був парафіяльним храмом місцевих католиків. Оскільки це було після Січневого повстання, місцеві православні вимагали передати храм їм.

Протягом певного часу це була гарнізонна святиня. У 1880 році її перебудовано за проектом арх. Растручанова. Добудовано дзвінницю і замінено церкву в православний кафедральний собор. Святої Трійці (Свято-Троїцький), головний храм цього визнання в місті.

ХРАМ, ВІДОМИЙ ХОР, АКАДЕМІЯ І КАФЕДРА

У 1992 році він звільнився від підпорядкування Московському патріарху, ввійшов до Української Церкви Київського патріархату. На сьогодні собор належить Українській Православній Церкві. Храм славиться хором «Оранта», який отримує нагороди на державних і міжнародних конкурсах.

Також собор пишається тим, що має реліквію св. Миколая Чудотворця, а також цінні ікони. Це двоповерховий храм. На нижньому поверсі знаходиться церква Преображення Господнього. У ній проводяться катехези для дорослих і літургія для дітей.

У цьому комплексі знаходиться Волинська духовна академія з так званим домашнім храмом Всіх Святих, жіночий монастир св. Василя Великого з двома церквами, каплиця та історичне підземелля. Більше того, Центр християнського виховання дітей та молоді. При храмі також знаходиться цвинтар з могилами видатних волинян.

Усередині, окрім трьох частин, з двоповерховим іконостасом і кількома вівтарями з іконами, особливо мою увагу привернула барокова кафедра. Це фрагмент давнього католицького храму, дуже рідкісна знахідка в храмі, перебудованому під церкву. Стоять тут і рештки ремонту, який триває й надалі в одному місці.

Wg materiałów: Cezary Rudziński. Wołyń: Łuck – Mały Rzym Wschodu
<https://www.globtroter.info/podroze/3910-wolyn-luck-maly-rzym-wschodu>

Przekład na język ukraiński: **Mariana Dudko, Diana Kirianowa, Iryna Kalenikowa i Tetiana Łazaruk**, studentki polonistyki II roku studiów magisterskich Wydziału Filologii i

NARODOWA AGENCJA
WYMIANY AKADEMICKIEJ

DIPARTIMENTO DI STUDI EUROPEI
AMERICANI E INTERDISCIPLINARI

SAPIENZA
UNIVERSITÀ DI ROMA

Dziennikarstwa Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego im. Łesi Ukrainki w ramach projektu międzynarodowego „Geopolonistyka – wirtualny most między kulturami”.

Tłumaczeń dokonano w ramach projektu „*Geopolonistyka – wirtualny most pomiędzy kulturami*”, finansowanego przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej (program "Promocja języka polskiego").